

Hedvig Rask och Elisa Veit

Litteraturvetenskap i olika former: nedslag i utgivningen vid Svenska litteratursällskapet i Finland

Hur ser litteraturvetenskap för en stor publik ut? Kan den vara något mer än författarbiografier och utgåvor av äldre författares verk med ledsagande för- eller efterord? När det blir tal om målgruppen för Svenska litteratursällskapet (SLS) bokutgivning brukar man på förlaget ofta, på både skämt och allvar, landa i ”den intresserade allmänheten”. Den målgruppen känns varken särskilt väl definierad eller specifik i den föränderliga värld förlagsbranschen befinner sig i just nu. Samtidigt är det angeläget med en bred definition, eftersom böcker inom ett så mångsidigt fält som humaniora bör kunna locka många olika läsare, inte minst på litteraturens område där det finns både äldre, förbisedd skönlitteratur och litteratur om litteratur att upptäcka.

Klassikerutgåvor och författarbiografier

En av de vanligaste formerna av litteraturvetenskap för en större publik är nyttgåvor av klassiker med kommenterande för- eller efterord. Genom åren har SLS publicerat många utgåvor av äldre finlandssvenska författarskap och också deltagit i Vitterhetskommisionens klassikerserie. Många av böckerna i denna serie var tidigare svåra att få tag på. Tanken med de kommenterande efterorden i serien är att förklara vad som gör en klassiker intressant här och nu, dvs. öppna boken för dagens läsare genom att ge en bakgrund dels till författarskapet, dels till verkets betydelse för sin tid, men också visa på vilka sätt den kan kopplas till dagens värld. Nästa tillskott i serien är en faksimilutgåva av modernisternas språkrör *Ultra* och *Quosego*, som utkommer våren 2014.

En ny satsning inom SLS bokutgivning är klassiker i billigare och lättillgängligare form. Under 2014 publiceras Henry Parlands roman *Sönder* och Edith Södergrans *Dikter och aforismer* som pocketböcker. Dessa baserar sig på textkritiska utgåvor som tidigare utgetts på SLS. Södergrans och Parlands författarskap har också behandlats i två antologier från 2011, *På fria villkor* och *Erhållit Europa vilket härmed erkännes*, där ett flertal forskare bidragit med artiklar som riktar sig till en större publik.

En annan viktig genre inom populär litteraturvetenskap är författarbiografier. De två senaste biografierna på SLS förlag handlar om Henrik Tikkanen och Jarl Hemmer. Ett intressant exempel inom denna genre är Merete Mazzarellas biografi om Fredrika Runeberg som utkom på svenska och finska till författarinnsans tvåhundraårs-

jubileum 2007. När boken planerades fanns en del farhågor för hur läsarna, som var vana vid essäisten Mazzarella, skulle ta emot en mer vetenskaplig bok. Boken fick pris för Årets vetenskapsbok, vilket i sin tur väckte en viss kritik inom akademiska kretsar, eftersom en del ansåg att ett brett upplagt populärvetenskapligt verk lyftes fram på bekostnad av smalare studier. De flesta vetenskapliga författare har förvisso inte Mazzarellas dubbla roller som författare och akademiker att falla tillbaka på, men exemplet visar ändå att strävan efter ett bredare grepp och ett tydligare språk inte utesluter en hög vetenskaplig nivå, och också att denna nivå inte skrämmer bort ”vanliga läsare”.

En variant inom författarbiografigenren som sålt bra och väckt intresse särskilt på bokmässorna är bild- och fotobiografier, t.ex. Agneta Rahikainens bok om Henry Parland, *Jag är ju utlänning vart jag än kommer* (2009), där foton korresponderar med brev, dikter och essäer av Parland. Till författarbiografican hör också de författarporträtt över arkivbildare som SLS arkiv kontinuerligt publicerar på hemsidan, oftast inför författarens jubileumsår. Tanken är att uppmärksamma också mindre kända författarskap och kanske särskilt kvinnliga författare.

Akademiska avhandlingar och forskning

Sedan 2005 har de doktorsavhandlingar som SLS ger ut omarbetats av författaren efter disputationen. Avhandlingarna lämnas in precis som andra bokmanuskript till SLS förlagsnämnd och bearbetningen innebär vanligen, förutom att kommentarerna från avhandlingens granskare och opponent beaktas, att själva avhandlingsformen och -strukturen ändras. Det kan innebära att längre forskningsöversikter och teoridelar bearbetas och förkortas, kapitel flyttas om och rubriksättningen och notapparaten ses över. Tanken är att med dessa åtgärder öka läsbarheten för en större publik.

Sedan SLS övergick till det här förfarandet har en litteraturvetenskaplig avhandling, textkritikern Pia Forssells *Författaren, förläggarna och forskarna. J.L. Runeberg och utgivningshistorien i Finland och Sverige* (2009) utkommit på förlaget. Däremot har flera bearbetade avhandlingar i historia kommit ut och även några avhandlingar inom läroämnet nordiska språk. Att inte fler avhandlingar inom litteraturvetenskap publicerats beror främst på att avhandlingsämnet borde gälla finlandssvensk litteratur för att passa i SLS utgivning och på att det är få litteraturvetare som disputerat vid de svenska litteraturinstitutionerna i Finland under de senaste åren. År 2014 utger SLS i alla fall två bearbetade avhandlingar i litteraturvetenskap, Martin Welanders om R.R. Ekelunds aforistiska författarskap och Jan Hellgrens om Bo Carpelan som rummets diktare. Till förlagets satsningar inom de kommande åren hör att fortsatt följa med vilka avhandlingsprojekt om finlandssvensk litteratur som pågår vid universiteten på både svenskt och finskt håll, och att aktivare informera om möjligheten och fördelarna med att ge ut en bearbetad version av avhandlingen.

Inom SLS egna forskningsprojekt skrivs en mängd artiklar och böcker, som också riktar sig till en bredare publik, bland de litteraturvetenskapliga kan nämnas Michel Ekmans *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna* (2011) om svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944, som skrevs inom projektet ”Tidig finlandssvensk litteratur” 2007–2009. Under 2014 inleds forskningsprojektet ”Senmodern spatialitet i finlandssvensk prosa 1990–2010” vid SLS. Det här breddar SLS litteraturvetenskapliga forskningsfält genom att fokusera på den moderna finlandssvenska litteraturen och dess position som minoritetslitteratur i en alltmer globaliserad värld. Den samtida litteraturen har varit tema också för litteraturvetenskapliga nämnden vid SLS, som i april 2013 arrangerade ett seminarium om Monika Fagerholms författarskap. Nämndens seminarier är öppna för allmänheten, och detta seminarium lockade också lite ny publik och fick positiv uppmärksamhet i media. Inspelningar av föredrag på SLS seminarier publiceras på SLS hemsida, vilket gör att en större publik kan ta del av dem.

Litteraturhistoria för skolorna

Sedan 2010 har SLS arkiv producerat materialhelheter inom arkivpedagogik som riktar sig till skolorna, främst högstadierna. Det senaste bidraget är *Krigets barn*, en arbetsbok med arkivmaterial av barn (skoluppsatser, brev, teckningar m.m.) från krigstiden 1939–1945. Boken riktar sig till årskurs 8 och är utarbetad som ett komplement till undervisningen i historia, men lämpar sig också för undervisning i modersmål eller svenska som andra språk. Hittills har boken endast kunnat lånas i klassuppsättning till skolor, men på våren 2014 utkommer den i en reviderad upplaga riktad till allmänheten. Boken har sedan lanseringen i januari lånats av fem högstadier och den praktiska användningen har följts upp i en skola. Det arkivpedagogiska syftet, att genom källmaterial väcka känsla och skapa förståelse för historia uppnåddes väl. När det gäller elevernas kunskap om arkiv och källmaterial finns det ännu luckor att fylla.

Arkivpedagogiken har passerat väl in i Pro humaniora, en satsning som SLS gick in för 2013. Tanken med satsningen är att stärka och väcka intresse för humanistiska ämnen både i skolor och vid universitet och högskolor. Ett bidrag till Pro humaniorasatsningen är en lärarhandledning som ska bli ett komplement till *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, en bearbetad och reviderad version av den litteraturhistoria SLS gav ut 1999–2000. Tanken är att litteraturhistorien ska kunna fungera som en handbok för modersmållärare i högstadiet och gymnasiet.

Handledningen med uppgifter utgående från litteraturhistorien (och författarnas verk) skrivs av två modersmållärare enligt modell från det arkivpedagogiska materialet och från en tidigare skolsatsning, *JLR i urval*, ett dikturval som togs fram inför J.L. Runebergs jubileumsår 2004 och skickades ut till skolorna tillsammans med ett häfte

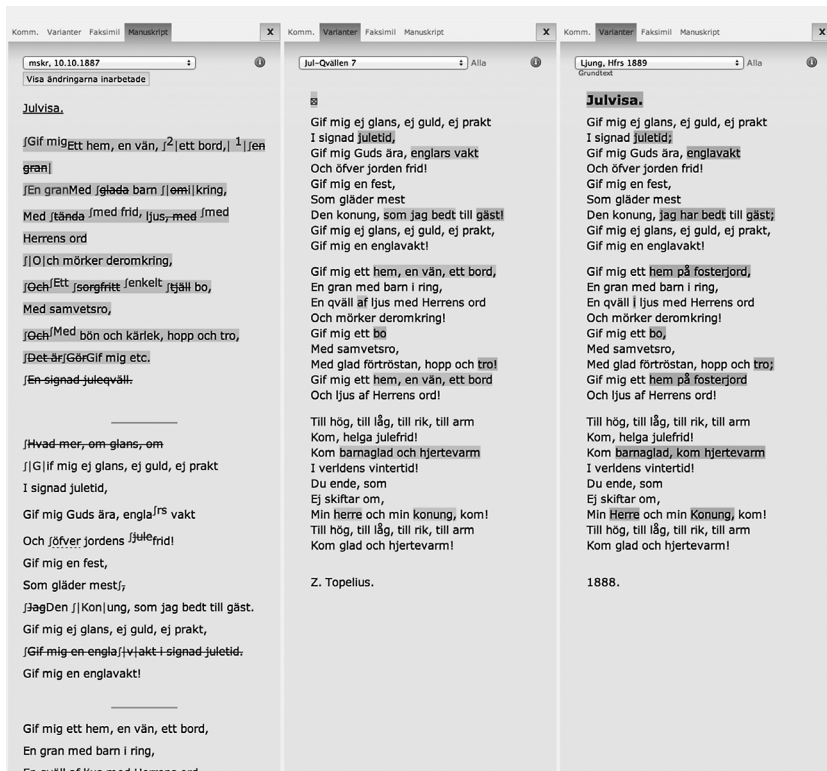
med uppgifter.Handledningen, som också den utarbetades av två modersmållärare, gick ut på att på ge lärare och elever konkreta idéer och uppgifter för att närma sig Runebergs dikter och koppla dem till dagens värld, bl.a. genom att diskutera övergripande teman (t.ex. döden, fosterlandskärleken och kvinnosynen), dramatisera dikter, skriva om språket i en dikt till ”vardagssvenska” och se på hur Runebergs dikter tolkats i musik och bildkonst.

Förlaget kommer nu, ett decennium senare, att satsa ännu mer på lärarhandledningen till litteraturhistorien, och på uppföljningen av feedback på handledningen. Genom Pro humaniora har litteraturhistorieprojektet också förankrats bättre på förhand, dels via Svenska modersmållärföreningen, dels via andra fora. Vi fick t.ex. värdefulla kommentarer och idéer på den lärarworkshop för modersmållärare och historielärare som Pro humaniora-gruppen höll på SLS våren 2013. Lärarna i modersmål och historia är en viktig målgrupp även för den stora Topeliusutgåvan inom SLS förlag.

Topelius på nätet och andra digitala projekt

Zacharias Topelius Skrifter publiceras i sin helhet på webbplatsen topelius.fi medan ett urval utkommer också i tryck. Den historisk-kritiska utgåvan omfattar både skönlitterära och icke-skönlitterära verk; arbetet inleddes 2005 och den sista delen planeras utkomma 2025. Det digitala formatet ger möjlighet att visa olika versioner av samma text parallellt i kolumner och att ge läsaren frihet att välja vad som visas. De här lösningarna kan i bästa fall bidra till att de skönlitterära verkens litteraturhistoriska utveckling presenteras för den intresserade läsaren på ett överskådligt och lättillgängligt sätt, samtidigt som den textkritiska apparaten inte visuellt ställer sig i vägen för den läsare som främst intresserar sig för berättelsen eller dikten i sig.

Läsaren kan välja att läsa författarens verk ”rent”, utan röda asterisker som markerar att textstället har en kommentar, och utan att öppna kommentarkolumnen. Det finns också visningsalternativ som rör textens innehåll, t.ex. namn på personer. Varianttexterna för det verk man för tillfället läser kan öppnas i egna kolumner där textskillnader mellan olika upplagor är markerade. Eventuella manuskript visas i transkriberad form med författarens tillägg och strykningar. Ifall tillräckligt med material har bevarats kan manuskriptvisningen och variantvisningen tillsammans på ett överskådligt sätt ge en bild av Topelius skapande process och hur texten levde från den ena upplagan till den andra.

Topelius "Julvisa", även känd under namnet "Giv mig ej glans". Till vänster ett manuskript från 10.10.1887, i mitten dikten tryckt i *Jul-Quällen* 1887 och till höger versionen i diktsamlingen *Ljung* 1889. Den första, starkt bearbetade strofen i manuskriptet utgör andra strofen i de tryckta versionerna. (Diktsamlingarna *Nya blad* och *Ljung* utkommer inom ZTS 2017.)

Den digitala utgåvan kan läsas fritt på webbplatsen. För närvarande kan de verk som tryckts laddas ner i PDF-format; i framtiden blir det troligen aktuellt att tillhandahålla också den digitala utgåvan för nerladdning till t.ex. läsplatta. Under 2014 inleds arbetet med ett pedagogiskt material som bl.a. ska hjälpa lärare att göra lämpliga dikt- och novellurval för undervisningen, vilket har efterfrågats.

Flera digitala utgåvor är under planering på SLS; inom kort inleds arbetet med Henry Parlands skrifter som kommer att publiceras digitalt från 2015 och också kommer att vara fritt tillgängliga på webben.

En annan digital satsning som SLS deltar i tillsammans med ett antal litterära institutioner i Sverige är Litteraturbanken (www.litteraturbanken.se), där man fritt kan läsa, söka i och ladda ner verk av centrala författare inom svensk litteratur. Man kan också läsa presentationer och översikter av författarskap och olika ämnesområden samt se kringmaterial som exempelvis manuskript ur arkiv, eller faksimil, som annars kan

vara svårtillgängliga. Materialet utökas hela tiden och målet är att Litteraturbanken ska rymma det viktigaste inom svensk litteratur. Målgruppen är forskare, lärare, studerande och andra som är intresserade av litteratur och litteraturforskning. En del av materialet i Litteraturbanken är tillgängligt som epubfiler för läsplatta och smarttelefon.

Framtida projekt

SLS digitala utgivning och samarbete kring annan digital utgivning inom litteratur är redan nu en central del av utgivningsverksamheten och kommer att bli allt viktigare i framtiden.

Ett annat framtidsområde för SLS när det gäller att nå nya läsare är flera översättningar, främst till finska, där SKS redan är en långvarig samarbetspartner, men också till andra språk. SLS första större satsning på en utländsk publik är att presentera den finlandssvenska litteraturen som minoritetslitteratur; *Finlands svenska litteratur* översätts som bäst till tyska inför bokmässan i Frankfurt 2014, när Finland är temaland. I planerna ingår att boken också ska komma ut på finska och engelska. SLS utgivning i Sverige är fortsättningsvis viktig när det gäller att presentera forskning om finlandssvensk litteratur och utgåvor av framför allt äldre litteratur för en rikssvensk publik.

Litteratursällskapets stadgar formulerar som en av organisationens uppgifter att ”offentliggöra vittnesbörden om den svenska kulturens uppkomst och utveckling i Finland”. Inom ramen för det här uppdraget har SLS som vetenskapligt förlag en viktig utmaning – att fortsatt försöka bredda kretsen av läsare av bl.a. litteraturvetenskapliga avhandlingar och göra litterärt material tillgängligt och öppet. Framtidens intresserade läsare möter litteraturvetenskap i såväl författarbiografier som avhandlingar, på olika språk, i skolan, på nätet, i pocket och mellan traditionella hårda pärmar.